

تنبلی اجتماعی

برخی از تحلیلگران و کارشناسان بر این باورند که نمودهای تنبلی اجتماعی در ایران بیش از سایر کشورها است. نهادینه شدن این معضل اجتماعی در جامعه ی ما می تواند مانع بزرگی در راه پیشرفت و توسعه کشور باشد.

برخی از تحلیلگران و کارشناسان بر این باورند که نمودهای تنبلی اجتماعی در ایران بیش از سایر کشورها است. نهادینه شدن این معضل اجتماعی در جامعه ی ما می تواند مانع بزرگی در راه پیشرفت و توسعه کشور باشد.

بررسی دوره های تاریخی گوناگون مختلف و مطالعه ی سفرنامه های جهانگردانی که به ایران سفر کرده اند، شواهدی از تنبلی اجتماعی ایرانیان به دست می دهند. افزون بر این منابع، وضعیت اجتماعی جامعه و نتایج تحقیقاتی که در زمینه ی تنبلی و کم تحرکی در کشور انجام شده نیز خود گواهی بر رشد این معضل اجتماعی است. پایین بودن بهره وری کار، تعطیلات فراوان، اضافه وزن و کم تحرکی از مهمترین مصداق های «تنبلی اجتماعی» در ایران هستند.

مقوله ی تنبلی به عنوان یک خصیصه فردی، موضوع مطالعه روان شناسان نیز قرار گرفته و از آن به «اهمال کاری» یاد کرده اند. «ادوانس بلس» نویسنده ی کتاب «روان شناسی تنبلی» تنبلی را معادل به تعویق انداختن کارها می داند. به عبارت دقیق تر، تنبلی به تعویق انداختن کاری است که می دانیم اکنون و در «حال» باید انجام شود ولی به «آینده» موکول می شود.

«ریمون بودون» جامعه شناس در کتاب «منطق اجتماعی» تبیین دقیقی از این معضل اجتماعی دارد. به عقیده ی وی تنبلی اجتماعی زمانی شکل می گیرد که فرد در سطح خرد و فردی، رفتاری به نسبت مطلوب دارد اما این رفتار در سطح کلان و جمعی به نتیجه ی مطلوب منتهی نمی شود. دلیل آن هم ناهماهنگی در سطح نهادهای اجتماعی است.

تنبلی به عنوان یک رفتار اجتماعی، متأثر از عوامل بسیاری است که در زیر به برخی از آنها اشاره می شود:

1- ضعف نظارت بر کارکنان بخش های مختلف خصوصی و دولتی. یکی از مهمترین دلایل تنبلی اجتماعی، در ساخت های جامعه به ویژه سازمان های اداری است. در این سازمان ها اگر افراد برای فرار از مسوولیت و وظیفه ی خود دست به راهکارهای مختلف بزنند، ضعف یا نبود نظارت بر عملکرد آنها، عاملی برای تحریک و تشدید این رفتار است.

2- تفکرات حاکم بر جامعه یکی دیگر از عوامل زمینه ساز برای تنبلی اجتماعی است. بسیاری از اعمال و کنش های مردم با این که از مصداق های تنبلی است، اما چنین تصویری از طرف کنشگران در باره ی آنها وجود ندارد. در این موارد حتی اگر تنبلی به یک ضد ارزش هم تبدیل شود، نمی توان انتظار داشت که فراوانی ارتکاب آن در جامعه کم شود. ریشه ی این تفکرات را باید در سیر تکوین تاریخ ملت ایران جستجو کرد. در تاریخ ایران چون مردم پیوسته در معرض استبداد و تجاوز بیگانگان بوده اند، نمی توانسته اند تصویر روشنی از آینده در ذهن خود بیورانند، از این رو افراد به سمت «نان به نرخ روز خوری» و هم چنین «خوش بودن در لحظه» کشیده شده اند.

3- تقدیرگرایی یکی دیگر از عوامل موثر بر رشد تنبلی اجتماعی در جامعه است. به باور صاحب نظران، آن چه در میان ارزش های فرهنگی ایرانیان، جایگاه بسیار مهمی دارد بحث تقدیرگرایی است و میان تنبلی و تقدیرگرایی ارتباطی ناگسستنی وجود دارد، چرا که فرد تقدیرگرا آموخته است که خواه بکوشد و خواه نکوشد، آنچه سرنوشت و زندگی وی را سمت و سو می دهد «تقدیر» است نه تلاش های فردی و اجتماعی.

4- توهم و تصور «خود اثربخشی» یکی از توهماتی است که فرد و در ادامه جامعه را به بیماری تنبلی اجتماعی دچار می کند. احساس خود اثربخشی یک فرآیند ذهنی و ادراکی است که شامل شناسایی هدف، برآورد تلاش و توانایی های لازم برای رسیدن به آن هدف و نیز پیش بینی نتایج آن می شود. «آلبرت باندورا» اندیشمند غربی باور دارد که احساس خود اثربخشی کاری به مهارت های فردی ندارد بلکه بر قضاوت های فرد در مورد این که با مهارت هایش قادر به انجام دادن چه امور و کارهایی است تکیه می کند.

5- «احساس بی قدرتی» یکی دیگر از زمینه های تنبلی اجتماعی در جامعه است. «هدایت الله ستوده» کارشناس مسایل رفتار شناسی در این زمینه معتقد است احساس بی قدرتی به این معنا است که فرد معتقد است که قادر به تحت تاثیر قرار دادن محیط اجتماعی خود نیست.

البته بی قدرتی اجتماعی مفهومی است که از دل «نظریه های سوسیالیستی» سر برآورد. نظریه پردازان این مکتب به وجود آمدن این رفتار (تنبلی اجتماعی) را ناشی از شرایط نابرابر جامعه سرمایه داری می دانند. اما اگر بخواهیم احساس بی قدرتی را در سیر تاریخی جامعه مورد مطالعه قرار دهیم، متوجه خواهیم شد که ذهنیتی که درباره ی بی قدرتی در جامعه شکل گرفته ناشی از ساخت استبدادزده جوامع قبل از انقلاب صنعتی است. چنان که در تاریخ کشوری مثل ایران، هرگاه ستم و استبداد دستگاه حاکم گسترش می یافته یا کشور عرصه ی تاخت و تاز اقوام جنگجو و بیگانه قرار می گرفته، اندیشه ها و مکاتب مبتنی بر جبرگرایی مثل اشعریت و صوفی گری رواج می یافته است.

نباید فراموش کرد که در جامعه یی که تنبلی رخنه می کند و به تدریج گسترش می یابد و سپس نهادینه می شود، افراد آن برای انجام دادن امور کوچک و بزرگ در زندگی شخصی یا مناسبات اجتماعی و عمومی، همیشه سعی دارند کارها را به آینده موکول و تصمیم سازی و تصمیم گیری را به دیگران واگذار کنند.

در عصری که توسعه و پیشرفت هر کشوری در گرو تلاش و کوشش افراد آن کشور است، تنبلی اجتماعی می تواند به یک معضل برای جامعه ی ما تبدیل شود یعنی حرکت آن را به سوی پیشرفت و توسعه با کندی مواجه کند.

* گروه پژوهش و تحلیل خبری